

Národní očista podle malého retribučního zákona - Případy z tabákové továrny v Písku / National purge according to the small retribution law - Cases from the tobacco factory in Písek

Martina Schwubová

Abstrakt

V tomto textu se zaměřuji na proces národní očisty v poválečném období. Popisuji její průběh a jednotlivá provinění vycházející z malého dekretu. Přibližuji situaci v tabákové továrně ve městě Písek a rekonstruuji některé kauzy, tak jak bylo možné je vyčíst z archivních materiálů. Čtenáři si mohou udělat představu o chování zaměstnanců v době okupace a na pěti vybraných případech nahlédnout do protektorátní každodennosti. Uvádím nejčastější obvinění, poměr pohlaví i počet odsouzených a osvobozených osob z tabákové továrny. Vliv na časově omezený proces mohl mít pracovní status zaměstnance. V souboru případů z tabákové továrny se nedořešené případy týkaly pouze osob penzionovaných. Tyto kauzy nestihla trestní komise rozhodnout a po skončení očisty byly převedeny na řádné soudy.

Abstract

In this text, I focused on the process of national cleansing in the post-war period. I describe its course and the individual offenses based on the small decree. The goal of this article is to describe the situation in the tobacco factory in the city of Písek and reconstruct some of the cases, as they could be restore from archive files. Readers can thus get an idea of the behavior of the employees during the occupation and thus get an insight into the protectorate's everyday life through five selected cases. I listed the most common charges, the gender ratio, and the number of convicted and acquitted persons from the tobacco factory. The work status of the employee may have influenced the time-limited process. In the set of cases from the tobacco factory, the unresolved cases concerned only retired persons. The retribution's committees did not have time to decided these cases, and after the end of the purge, they were transferred to regular courts.

Klíčová slova: Válečná každodennost; Benešovy dekrety; retribuce; tabáková továrna; regionální historie.

Keywords: Everyday life of war; Beneš Decrees; retribution; Tobacco factory; regional history.

Úvod

V tomto textu bych se chtěla zaměřit na proces očisty a její průběh v tabákové továrně města Písku. Budu se zabývat výhradně malým dekretem a dopadem retribuice na zaměstnance továrny. Byl proces očisty přiměřený? Jaké vlivy měly dopad na průběh procesu?

Text je rozčleněn na sedm částí. Úvodem krátce představím literaturu, ze které jsem čerpala. Dále vysvětlím, co byla retribuice, představím vydané dekrety a seznam devíti obvinění plynoucích z malého dekretu. V následující části popisuji obecně průběh tohoto procesu v továrním prostředí. V části nazvané Písecká tabačka přibližuji dění v konkrétním podniku, popisuji situaci v době války a rekonstruuji průběh retribuice v továrně dle archivních materiálů. V kapitole Provinění se zabývám typologií trestných činů podle malého dekretu. V části Vybrané případy jsem chtěla představit konkrétní kauzy. Původně to měl být reprezentativní průřez, ale vzhledem k omezenému rozsahu publikované studie, bylo nutné původní záměr opustit. Do této části se nakonec dostalo 5 případů – případ Jaroslavy V. obžalované z protekce, dále kauza Marie Š. obviněné z podpory nacizmu. Následují dva rozdílné případy členství ve fašistických organizacích a nakonec „modelový případ“ očisty člena úřednického stavu. V závěru shrnuji výsledky očisty.

Období retribuice bylo dlouhou dobu historiky opomíjeno. Až v novém století se začalo toto téma více objevovat. V roce 2006 proběhla v Jihočeském muzeu konference, ze které vyšel sborník příspěvků s názvem Kolaborace. Kolaborace? Kolaborace!¹, kde se jeden z příspěvků věnuje například poválečné očiště v České akademii věd, jiný popisuje příběh nejstaršího legionáře a kolaboranta Aloise Vocáska. V následujících letech se objevilo více titulů, ze kterých jsem čerpala. Důležitá pro mě byla kniha Národní očista: retribuice v poválečném Československu² a další tituly jako Provinění proti národní cti, Ženy na popravišti, Druhý život protektorátu Čechy a Morava, nebo Češi pod německým protektorátem či Okupační politika, kolaborace a odboj 1939-1945.³ Díky knize Lidová spravedlnost Mimořádné lidové soudy v letech 1945-1948⁴ jsem se seznámila se jménem Jakuba Šlaufa. Jeho studie, Očista průmyslových

¹ PETRÁŠ, Jiří. *Kolaborace. Kolaborace? Kolaborace!*. Č. Budějovice, 2006.

² FROMMER, Benjamin. *Národní očista: retribuice v poválečném Československu*. Academia, 2010.

³ KMOCH, Pavel. *Provinění proti národní cti*. Praha, 2015.; PEJČOCH, Ivan – PLACHÝ, Jan. *Ženy na popravišti*. Cheb, 2016; KOURA, Petr. *Druhý život protektorátu Čechy a Morava*. Praha, 2019; BRANDES, Detlef. *Češi pod německým protektorátem, Okupační politika, kolaborace a odboj 1939-1945*. Prostor, 2000.

⁴ NEMEČKOVÁ, Daniela a kol. *Lidová spravedlnost Mimořádné lidové soudy v letech 1945-1948*. Praha, 2017.

závodů od kolaborantů a „asociálních živlů“ v roce 1945,⁵ se věnuje retribuci v prostředí velkých podniků.

O prostředí tabákových továren a počátků tabákové režie je možné se více dozvědět z knih M. Mackové.⁶ Tabákové továrny byly podniky zřizované c. k. monarchií pro zajištění státního monopolu v oblasti pěstování a zpracování tabáku. Stát řídil vše od výkupu, zpracování až po finální prodej tabáku v trafikách, ke kterým uděloval licence. O zřízení továren byl v regionech velký zájem, protože přinášely peníze a předcházely tím trendu vyliďňování. V roce 1913 jich v Předlitavsku bylo 32, z toho v Čechách a na Moravě 13. Nová republika převzala 19 továren, včetně personálu a zavedených zvyklostí. Přestupy mezi továrnami se týkaly úředníků a jejich rodin. Takto sbírali zkušenosti a postupovali kariérním žebříčkem. V době okupace bylo vedení tabákové režie, podobně jako jiné podniky, poněmčeno. Prvním a druhým představeným v továrnách mohla být pouze osoba německé národnosti. Němci mnoho továren uzavřeli, jako se to stalo té v Písku, v Táboře nebo v Lanškrouně.

O tom co se dělo v továrně za války, máme zprávy z více zdrojů. Jednak z dopisu ústřednímu vedení tabákové režie⁷ a pak z kroniky tabákové továrny, kterou napsal pan Antonín A. Pár slov o něm: pocházel z rodiny úředníka tabákové režie, znal tedy toto prostředí od útlého dětství. Pracovat v písecké továrně začal v r. 1934. Z místa dočasného písaře postoupil na komerčního adjunkta. Za války byl jedním z úředníků donucených ke vstupu do fašistické organizace, ale angažoval se v protifašistickém odboji. V r. 1944 byl zatčen gestapem a vězněn. Po návratu z vězení v květnu 1945 se zapojil do obnovy továrny, byl zvolen předsedou první závodní rady, později se stal místoředitelem a posledním vedoucím výroby⁸.

Poslední, co bych ráda zmínila je anonymizace a pravopisné úpravy. V knihách, které jsem k tématu přečetla, jména osob byla vždy uvedena, často i s citlivými údaji. V posledních letech je kladen důraz na zákon o ochraně osobních údajů, tzv. GDPR. Ten má za úkol chránit občany Evropské unie a na toto téma se nevztahuje. Přesto jsem se k tomuto kroku odhodlala. Proto uvádím jen křestní jména a ponechávám první písmeno z příjmení nebo používám iniciály osoby. Pokud cituji z dokumentu, kde jsou uvedena plná jména osob, taktéž došlo k jejich anonymizaci. V dalších částech studie cituji z dobových materiálů. Jsou

⁵ ŠLOUF, Jakub. Očista průmyslových závodů od kolaborantů a „asociálních živlů“ v roce 1945, *Soudobé dějiny* 24 (4), 2017.

⁶ MACKOVÁ, Marie. *To byla c. k. trafika*. Praha, 2010; MACKOVÁ, Marie. *Tabáková továrna v Lanškrouně jako součást státní tabákové režie*. Lanškroun, 2007.

⁷ SOA Praha, fond Tabákové režie, karton 6, 50let závodu, Dopis ústřednímu ředitelství tabákové režie ze dne 27. 2. 1946, č. ú.ř.: 13.774/46.

⁸ ADÉE, Antonín. *Úvod do kroniky závodu Elektropřístroj Písek, I. Část Továrna na tabák 1897-1951*. podnikový archiv Schneider Electric, a. s., s. 83.

to stránky výpovědí psané na stroji, ale často i ručně, bez číslování stránek apod. Vyskytuje se v nich mnoho chyb, překlepů nebo špatné interpunkce. Také se objevuje důsledné počestění jmen psaných dříve německy (například z nacisty Wacholda se stal Vachold) a psaní slova „Němec, Němci“ je někdy s malým počátečním písmenem. U citací jsem zachovala původní pravopis, takže text neodpovídá současným pravidlům.

Co byla retribuce

Slovo retribuce není v současnosti příliš známé. Přesto českou společností v poválečném období hodně rezonovalo. Slovo původem z latiny znamená odplatu. Celá okupovaná Evropa se těšila na zúčtování, v každém Němci porobeném státě proběhlo očistění společnosti od zkompromitovaných osob. V Norimberku probíhal v té době proces s nejvyššími nacisty. Taková byla situace v osvobozené Evropě, jak ale probíhala očista v obnovené Československé republice?

Společnost měla být zbavena zrádců a kolaborantů skrze dekrety prezidenta republiky. Očištění veřejného života se týkalo armády, policie, státních úřadů, i podniků řízených státem. Po právní stránce celou záležitost upravoval retribuční dekret č. 16/1945⁹, známý jako velký. Sbírku zákonů doplnily v říjnu dekrety č. 105¹⁰ a č. 138/1945¹¹, známý jako malý retribuční, a také ústavní dekret č. 137/1945¹². Jde o právní dokumenty známé také jako *Benešovy dekrety*.

Velký dekret zahrnoval čtyři skupiny trestů: zločiny proti státu (§ 1-4), proti osobám (§ 5-7), proti majetku (§ 8-10) a udavačství (§ 11). Poslední paragraf byl přidán na základě situace v protektorátu. Za udání bez následků pro udaného byl vyměřen trest pět až deset let těžkého žaláře, pokud udaný ztratil svobodu, trest byl od deseti do dvaceti let. Pokud udání končilo smrtí, byl vyměřen nejvyšší trest. Velmi často využívaný byl i § 2 (členství v nacistických a fašistických organizacích) a § 3 (podpora a propagace fašistického či nacistického hnutí a činovnictví v organizacích definovaných v § 2). Soudily mimořádné lidové soudy (MLS), kterých vzniklo 24. „Mimořádné proto, že se vymykaly dosavadnímu právnímu systému; lidové proto, že v nich měl zásadní roli hrát

⁹ Dekret č. 16/1945 Sb. Dekret prezidenta republiky o potrestání nacistických zločinců, zrádců a jejich pomahačů a o mimořádných lidových soudech. [online], Dostupné z <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1945-16> [cit. 3. 4. 2024]

¹⁰ Dekret č. 105/1945 Sb. Dekret prezidenta republiky o očistných komisích pro přezkoumání činnosti veřejných zaměstnanců. [online], Dostupné z <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1945-105>. [cit. 3. 4. 2024]

¹¹ Dekret č. 138/1945 Sb. Dekret prezidenta republiky o trestání některých provinění proti národní cti. [online], Dostupné z <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1945-138> [cit. 3. 4. 2024]

¹² Dekret č. 137/1945 Sb. Ústavní dekret prezidenta republiky o zajištění osob, které byly považovány za státně nespolehlivé, v době revoluční. [online], Dostupné z <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1945-137> [cit. 3. 4. 2024]

lid prostřednictvím tzv. soudců z lidu.¹³ Tyto soudy se blížily stanným soudům a z toho plynuly odlišnosti od běžné soudní praxe¹⁴. Byly zřizovány u krajských soudů, ale výjezdní zasedání se mohla konat kdekoliv v soudním obvodu. Senát byl pětičlenný, předseda byl soudce z povolání, čtyři soudci z lidu byli vybíráni ze seznamů sestavovaných okresními národními výbory (ONV) a měli pocházet z řad účastníků odboje. „Lidové soudy byly závislé na národních výborech a jejich vyšetřovacích a bezpečnostních komisích, které shromažďovaly udání, zatýkaly a vyslyšely podezřelé a rozhodovaly o tom, které případy budou postoupeny žalobci a které odloženy.“¹⁵ Velký dekret také zavedl dobu zvýšeného ohrožení republiky (§ 18). Šlo o období od 21. 5. 1938 do data, které měla vláda teprve určit. V tomto období se prohrěšky posuzovaly daleko přísněji a zpětně, tedy retroaktivně. Účinnost dekretu byla několikrát prodlužována a skončila 4. 5. 1947. Nedořešené případy si pak převzaly řádné soudy.

„Kdo v době zvýšeného ohrožení republiky (...) nepřistojným chováním, urážejícím národní cítění českého nebo slovenského lidu, vzbudil veřejné pohoršení, bude potrestán – nejde-li o čin soudně trestný-okresním národním výborem vězením do jednoho roku nebo pokutou do 1.000.000 Kčs nebo veřejným pokáráním nebo dvěma nebo všemi těmito tresty.“¹⁶ Podle *malého dekretu* mělo každé ONV ustavit trestní nalézací komisi (TNK) složenou ze čtyř členů. Každá politická strana měla jednoho zástupce. Pokud členové komise hlasovali shodně, byl obžalovaný osvobozen, pokud ne, byl vinen. „Ministerstvo vnitra apelovalo na členy komisí, aby byli spravedliví a soudní: „Trestní komise zjišťuje sama z úřední povinnosti vše, co svědčí v neprospěch i prospěch obviněného.“ Členové tedy působili jako vyšetřovatelé, žalobci, obhájci i soudci v jedné osobě. Navíc zasedali v uzavřené síni, kam nesměla vstoupit veřejnost.“¹⁷ Obviněný moc práv neměl, nemohl použít služeb obhájce, ani nahlížet do spisů, o své vině se často dozvěděl až během jednání. Pozitivem bylo, že mohl být stíhán na svobodě a mohl se proti rozsudku odvolat k Zemskému národnímu výboru (ZNV) či k Nejvyššímu správnímu soudu. Návodem, jak provádět očistu byla směrnice závazná pro národní výbory vydaná 26. 11. 1945 ministerstvem vnitra (MV). Ta umožnila komisím, aby projednávaly i kauzy osob osvobozených u lidového soudu.

¹³ JUSTIN, Petr. *Mimořádný lidový soud v Pisku 1945-1948*. Jihočeský sborník historický 71 (2002), s. 101.

¹⁴ Například časové omezení mělo vliv na zkrácení celého řízení na 3dny, proti rozsudku nebylo odvolání, či povinnost vykonat exekuci do 3hodin po rozsudku aj.

¹⁵ FROMMER, Benjamin. *Národní očista, Retribuce v poválečném Československu*. Praha: 2010, s. 256.

¹⁶ § 1, Dekret č. 138/1945 Sb. Dekret presidenta republiky o trestání některých provinění proti národní cti. [online], Dostupné z <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1945-138> [cit. 3. 4. 2024]

¹⁷ FROMMER, Benjamin. *Národní očista, Retribuce v poválečném Československu*. Praha: 2010, s. 258.

Malý dekret zaváděl, a to aniž by je definoval, pojmy jako „nepřístojné chování“, „veřejné pohoršení“ či „provinění proti národní cti“ (§ 1 odst. 1). Směrnice pak přesněji popsala devět provinění, která byla trestná, pokud vzbudila veřejné pohoršení:

- hlášení se k německé nebo maďarské národnosti a vědomé podporování odnárodňovacích snah Němců nebo Maďarů;
- politická spolupráce s Němci nebo Maďary, členství ve fašistických organizacích, jednal-li pachatel s obzvláštní horlivostí, překračuje tak normální rámec povinností člena;
- propagace, obhajování, vychvalování nebo podpora nacismu, fašismu nebo antisemitismu;
- schvalování, podpora nebo obhajování činů nacistů, fašistů a zrádců;
- odborná spolupráce s Němci/Maďary a zrádci přesahující meze průměrného nařízeného výkonu;
- ucházení se o povýšení, vyznamenání, odměny, služby a jiné výhody u německých/maďarských úřadů nebo funkcionářů;
- zneužívání postavení na vedoucím místě, dosaženého pomocí okupantů, získání osobního prospěchu přísluhováním okupantům na úkor podřízených;
- společenský i hospodářský styk s Němci nebo Maďary v rozsahu přesahujícím míru nezbytné nutnosti;
- týrání, urážení nebo terorizování Čechů/Slováků spáchané ve službách okupantů ve snaze zalíbit se jim.¹⁸

Průběh retribuice

První fáze očisty začala revolucí v květnu 1945 a probíhala často živelně. V podnicích došlo ihned na zatýkání nacistů, Němců a kolaborantů. „Významnou úlohu hrály i revoluční národní výbory, které již před koncem války sestavovaly seznamy osob, které jakkoliv spolupracovaly s okupační mocí. Tyto osoby pak byly ihned po převratu zatýkány za pomoci bezpečnostních složek a předávány do zajišťovací vazby u okresních a krajských soudů.“¹⁹ V létě byly věznice, internační i sběrné tábory přeplněny. Zatýkalo se masově, bez zkoumání viny či sdělení základních obvinění. Zatčení lidé čekali ve vazbě měsíce bez obvinění i výslechů. Když veřejní žalobci začali revidovat jednotlivé případy, často zjistili, že důvod k zatčení byl

¹⁸ Zkráceno dle Směrnice ministra vnitra ze dne 26. 11. 1945 ku provedení dekretu presidenta republiky č. 138/1945 Sb., FROMMER, Benjamin. *Národní očista, Retribuce v poválečném Československu*. Praha: 2010, Příloha č. 4, s. 475.

¹⁹ JUSTIN, Petr. *Mimořádný lidový soud v Písku 1945-1948*. Jihočeský sborník historický 71 (2002), s. 99.

vymyšlený, či údajný zločin není trestný podle velkého dekretu. Propuštění bez trestu ovšem nevnímala veřejnost dobře a zejména v levicovém tisku se objevovaly články o nepokojích dělníků²⁰. V říjnu 1945 vydaný malý dekret, umožnil postihovat i mírnější provinění a legalizovat tak nezákonnou vazbu.

V továrnách vznikaly už během května závodní rady (ZR) z rozhodnutí Ústřední rady odborů (ÚRO), či vystupovaly z ilegality revoluční orgány, které přebíraly řízení podniků. Ty zahájily očistu od Němců a kolaborantů. Mnoho dělníků odmítalo nadále pracovat se zkompromitovanými kolegy a vedoucími. Těm pak byl odpírán přístup do podniku. Zpočátku neexistoval pro závodní rady žádný návod a zvláště ve velkých závodech typu Škoda, či ČKD vše probíhalo formou diskuzí. Za 6let okupace se v pracovních kolektivech nastřádalo mnoho konfliktů. Úřednictvo obviňovalo představené, dělníci vznášeli obvinění vůči mistrům a úřednickému personálu. „Bylo to logické, protože konflikty na pracovištích vznikaly převážně mezi osobami, které spolu přicházely do každodenního pracovního styku v rolích nadřízeného a podřízeného. Očista proto zasáhla hlavně ředitele, vedoucí úředníky, personalisty, úkoláře, dílvedoucí a příslušníky ostrahy závodů.“²¹ Šlo o různé závažné případy od kolaborace po drobná provinění. Pro různé druhy šikany vzniklo obvinění z „asociálního chování“, později vtělené do malého dekretu jako nepřístojné.

První vlna obvinění v podnicích se odehrála spontánně, bez právního rámce, protože tuto úroveň očisty nikdo dopředu nespécifikoval. Šlo o řešení traumat z doby protektorátu, provázené vyhocenou záští proti všemu německému i útoky na společenské elity, vedení podniků apod. Mnohá udání byla vymyšlená či šlo o sobecké pohnutky s cílem obohatit se, nebo se zbavit konkurenta. Někdy bylo udání vzneseno preventivně, aby se maskoval vlastní poklesek. Obvinění se mohli hájit omezeně nebo vůbec, někdy ani nebyli k projednání své kauzy přizváni tzn. obvinění proběhlo v jejich nepřítomnosti. První, kdo se zabýval těmito proviněními, byly očistné komise ZR, které začaly sbírat udání a výpovědi. Následně se zahájilo trestní řízení, rozhodnutí komise musela schválit závodní rada. Rozsudky se zveřejňovaly v závodním tisku či na vývěsních tabulích přímo v továrnách. Závažnější kauzy se postupovaly bezpečnostním složkám, mírné se trestaly interně (po linii závodních rad). Trestem mohlo být propuštění, přeřazení na horší práci, nucené manuální práce (odklizení zničených budov), veřejná důtka, pokuta či odmítnutí vydání potvrzení o národní a politické spolehlivosti²².

²⁰ FROMMER, Benjamin. *Národní očista, Retribuce v poválečném Československu*. Praha: 2010, s. 194.

²¹ ŠLOUF, Jakub. Očista průmyslových závodů od kolaborantů a „asociálních živilů“ v roce 1945. *Soudobé dějiny* 24 (4), 2017, s. 541.

²² ŠLOUF, Jakub. Očista průmyslových závodů od kolaborantů a „asociálních živilů“ v roce 1945. *Soudobé dějiny* 24 (4), 2017, s. 556; FROMMER Benjamin, *Národní očista, Retribuce v poválečném Československu*, Praha 2010, s. 277.

Potvrzení se rychle stalo nezbytné pro další uplatnění ve společnosti, kdo ho nezískal, měl status společenského vydědence. Nemohl zastávat žádný volený úřad, řídicí funkci, nebo složit závěrečné zkoušky apod. Protože řešené delikty nespadaly přímo do kompetence velkého dekretu a vyšetřující komise nemohly zastavit probíhající proces a čekat na instrukce, byla snaha celý proces sjednotit i koncepčně regulovat. Iniciativa probíhala „zdola“ od jednotlivých komisí velkých podniků, které si začaly vytvářet vlastní pravidla. Například ve Škodovce vypracoval první směrnice předseda vyšetřující komise pan Kovařovic. Ty byly později otištěny i v Rudém Právu a staly se neoficiálním vzorem²³.

Brzy bylo jasné, že je potřeba koordinovat očistnou činnost na regionálním i oborovém základě. Propuštění zaměstnanci si totiž snadno našli zaměstnání v jiném podniku, kde jejich chování za okupace nebylo známé. Prostřednictvím ÚRO se celostátně zavedlo osvědčení o národní a politické spolehlivosti, požadované od každého nového zaměstnance. Závodní rada dále mohla v případech, kdy obvinění nebylo prokázáno, přesunout zaměstnance na jinou odpovídající pozici. Šlo do jisté míry o uklidnění vášní, protože spory často narušily atmosféru na pracovišti. Pokud se prokázala vina, aplikovaly se tři stupně trestu. Lehké provinění se řešilo přeložením na horší práci, střední provinění se trestalo propuštěním spolu s vystavením odpovídajícího propouštěcího listu. Nejhorší případy se předávaly k stíhání veřejné bezpečnosti. Celá tato iniciativa „zdola“ vyvrcholila založením otevřené organizace Ústředí vyšetřujících komisí, což byl spolek sdružující závodní rady velkých kovoprůmyslových podniků (ČKD, Škodovy závody, Avia Letňany, Jawa Praha aj.), která by byla pro očistný proces arbitrem²⁴. S tím ÚRO nesouhlasilo a začalo tvořit jednotnou strukturu očistných orgánů po odborové linii. Při krajských odborových radách (KOR) se zřizovaly odvolací senáty, určené k přezkoumání rozsudků vyšetřujících komisí. Obvinění občané totiž začali od léta 1945 podávat žaloby na závodní rady i ÚRO ve snaze očistit se. Čestné soudy KOR pomohly odstranit nejkřiklavější omyly a rehabilitovat část postižených osob²⁵. V případě tabákové továrny Čestný soud při KOR v Klatovech rozhodl ve třech případech pišeckých zaměstnanců.

V období od května do října 1945 tak vedle sebe fungovaly dva retribuční systémy. První oficiální, postupující podle velkého dekretu sepsaného v londýnském exilu a čekající na schválení legislativy. Druhý neoficiální, vycházel z květnové revoluce a své normy a instituce vytvářel v průběhu očisty. Systémy

²³ Škodovka čistí závod od zrady. RP 17. 5. 1945, s. 6 In: ŠLOUF, Jakub. Očista průmyslových závodů od kolaborantů a „asociálních živelů“ v roce 1945. *Soudobé dějiny* 24 (4), 2017, s. 554.

²⁴ ŠLOUF, Jakub. Očista průmyslových závodů od kolaborantů a „asociálních živelů“ v roce 1945. *Soudobé dějiny* 24 (4), 2017, s. 558.

²⁵ ŠLOUF, Jakub. Očista průmyslových závodů od kolaborantů a „asociálních živelů“ v roce 1945. *Soudobé dějiny* 24 (4), 2017, s. 559.

se lišily pojetím viny a šíří stíhaných deliktů. Propojení obou systémů bylo završeno vydáním malého dekretu, který zohledňoval i neoficiální retribuční systém.²⁶ V prováděcí směrnicí ministerstva vnitra byla převzata též část původních směrnic J. Kovařovice. Tento dekret zpětně legalizoval velkou část očistné činnosti závodních rad a vznikla nová instituce – trestní nalézací komise (TNK) při jednotlivých ONV. Vyšetřovací komise při závodních radách i čestné soudy KOR pak ukončily činnost. Exilová právní linie udržela zdání legality, revoluční větve retribuční byla zpětně legalizována a delikty, které definovala a stíhala, byly dodatečně vzaty do oficiálního právního řádu.²⁷ V této souvislosti je možné v očistném procesu rozlišit dvě etapy: od května do podzimu 1945 byla očista v rukou závodních rad, které se zabývaly chováním zaměstnanců na pracovištích. Je zřejmé, že průběh očisty se lišil v závislosti na velikosti podniku, narušené vztahy mohly ovlivňovat výrobu i celý chod podniku²⁸. V létě toho roku ovšem začalo mít prioritu také hospodářské hledisko, kladl se důraz na obnovu výroby. S tím byla spojena odbornost, kvalifikovaných lidí nebyl dostatek a pro obnovu v mnoha továrnách byli někteří obvinění nepostradatelní²⁹. „Roztočením kol výroby“ končila zároveň očista průmyslových závodů.³⁰ Od konce léta již očistu neřídí ZR, ale obrací se v případech potřeby na policii.

Druhá fáze od října 1945 je v režii TNK. Komise se zabývaly kauzami na místní tj. regionální úrovni, bylo tedy odstraněno „podnikové“ hledisko. Činnost trestních komisí nebyla vyvážená. Ve městech ve vnitrozemí, zvláště v Praze a Brně, řešily mnoho případů. V Sudetech naopak moc práce neměly, protože malý dekret se týkal obecně slovanského obyvatelstva, ale hlavně Čechů³¹. Tvrdost rozsudků měla časem klesající tendenci, počáteční přísnost ustoupila mírnějším a více osvobozujícím verdiktům³². Časová lhůta dekretu vypršela 4. 5. 1947, kdy TNK i MLS ukončily svou činnost.

²⁶ NEMEČKOVÁ, Daniela a kol., *Lidová spravedlnost Mimořádné lidové soudy v letech 1945-1948*. Praha: 2017. s. 59.

²⁷ NEMEČKOVÁ, Daniela a kol., *Lidová spravedlnost Mimořádné lidové soudy v letech 1945-1948*. Praha: 2017, s. 60.

²⁸ KNOTEK, Jaroslav. – PIXOVÁ, Jaroslava. *Paměti mlynáře aneb Z rodného Tábora do píseckých mlýnů*. Nakladatelství Blanice: 2016, s. 136.

²⁹ ŠLOUF, Jakub. Očista průmyslových závodů od kolaborantů a „asociálních živelů“ v roce 1945. *Soudobé dějiny* 24 (4), 2017, s. 564.

³⁰ ŠLOUF, Jakub. Očista průmyslových závodů od kolaborantů a „asociálních živelů“ v roce 1945. *Soudobé dějiny* 24 (4), 2017, s. 565.

³¹ FROMMER, Benjamin. *Národní očista: retribuční v poválečném Československu*. Academia: 2010, s. 288.

³² FROMMER, Benjamin. *Národní očista: retribuční v poválečném Československu*. Academia: 2010, s. 348.

O výsledcích se mnoho debatovalo, v parlamentu i ve stranickém tisku³³. Zvláště KSČ nebyla s výsledky retribuční spokojena a slibovala revizi. Již měsíc po únorovém puči došlo ke schválení osnov zákona č. 34/1948³⁴ a č. 33/1948³⁵ Sb. Zákon č. 33 obnovil účinnost velkého retribučního dekretu a mění některá jejich ustanovení. Například se změnilo obsazení senátu, nově byl tříčlenný, jeden soudce z povolání a dva soudci z lidu, ovšem jen u nových případů, pokud se revidoval dříve rozhodnutý případ, počet osob senátu byl zachován. Účinnost dekretu byla stanovena od 2. dubna 1948 do 31. prosince 1948. Počet obžalovaných u MLS Písek při revizi retribuční byl 85 osob, převažovali muži, 65 % odsouzených byli Češi. Nejvíce obžalovaných bylo stíháno pro § 3 odst. 1 velkého dekretu (propagace nacistického či fašistického režimu), druhým nejčastějším paragrafem bylo udavačství.³⁶ V souboru našich případů týkajících se malého dekretu (obnova dle zák. č. 34/1948) je doložena revize jen v jediné kauze, kdy ji komise nepovolila.

Představili jsme si ve stručnosti výchozí poválečnou situaci i zákony, které vytvářely právní rámec, a nastílnili průběh procesu. Zaměřme se nyní na její průběh a výsledky v konkrétní továrně v konkrétním městě.

Písecká tabačka

Tabáková továrna v Písku byla založena r. 1897 (spolu s továrnou v Tachově) a podléhala generálnímu ředitelství tabákové reže ve Vídni, později byla součástí Československé tabákové reže (ČSTR)³⁷. V Písku se od začátku vyráběly pouze doutníky - značky Regalia, Remedios, Trabuka, Portorika či Damas³⁸. Za protektorátu výroba klesla zpočátku na 20, později na 15 milionů kusů za rok. Snahy o rozšíření výrobního programu o cigarety a cigaretový tabák byly zmařeny německým vedením ústředního ředitelství tabákové reže. To nemělo píseckou továrnu v oblibě a po inspekci v létě roku 1944 bylo rozhodnuto o ukončení výroby. Budova továrny byla přeměněna na lazaret pro německé vojáky

³³ FROMMER, Benjamin. *Národní očista: retribuční v poválečném Československu*. Academia: 2010, s. 410.

³⁴ Zákon č. 34/1948 Zákon o revizi trestního řízení v některých případech provinění proti národní cí. [online], Dostupné z <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1948-34> [cit. 3. 4. 2024]

³⁵ Zákon č. 33/1948 Zákon, jímž se obnovuje účinnost retribučního dekretu a nařízení o lidovém soudnictví a mění některá jejich ustanovení. [online], Dostupné z <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1948-33> [cit. 3. 4. 2024]

³⁶ BLAŽEK, Lukáš. – NĚMEČKOVÁ, Daniela. Analýza revize retribuční v roce 1948 s využitím statistických metod, *Moderní dějiny, ročník 26*, 2018, č. 1, Přílohy s. 228, [online], Dostupné z https://cha.fsv.cvut.cz/projekt/vystupy/MD_Blazek-Nemeczkova_26-2018-1.pdf [cit. 1. 7. 2023]

³⁷ ADĚE, Antonín. *Úvod do kroniky závodu Elektropřístroj Písek. I. Část Továrna na tabák 1897-1951*, podnikový archiv Schneider Electric a.s, s., s. 35.

³⁸ Výrobky československé tabákové reže, Praha 1938, knihovna Prácheňského muzea v Písku

s kapacitou 300 lůžek. V továrním areálu zůstaly sklady tabáku a 30 zaměstnanců, ostatní byli totálně nasazeni (119 dělníků) nebo posláni do penze³⁹. „Když pak politické události spěly k vyvrcholení, nebylo 5. 5. 1945 v továrně lidí, kteří by provedli revoluční akci. Ti, kteří by byli oprávněni továrnu převzít tu nebyli. (...) Přítomní zaměstnanci zvolili si do té doby, než se vrátí zatčení domů, prozatímní revoluční výbor. Vedení v továrně ujali se se souhlasem MNV⁴⁰ dva nejstarší úředníci (...).“⁴¹ Německé vedení továrny odevzdalo klíče. Lazaret v tovární budově převzala vojenská správa. O tovární majetek dbala revoluční garda hlídající areál. V druhé půli května se již vrátili věznění lidé a koncem měsíce byla zvolena první závodní rada i nové vedení továrny z řad seniorních úředníků. Prioritou bylo znovu zahájit výrobu. Proběhlo mnoho jednání s předsedou MNV a ředitelstvím tabákové režie. Obcházeli se bývalí zaměstnanci s žádostí o návrat do práce. Pro zahájení výroby bylo třeba vyklidit lazaret a znovu zařídit továrnu pro práci. Již v červenci byla výroba v malém rozsahu obnovena. Dalším velkým úkolem závodní rady byla národní očista.⁴²

Při bádání ve Státním oblastním archivu (SOA) v Praze, kde se nachází archiv písecké tabákové továrny, jsem v kartonu č. 9 s názvem „Kolaborace – šetření zaměstnanců“ narazila na archivní materiál, který mi pomohl tuto část minulosti lépe poznat. Karton obsahoval případy přestupků zaměstnanců továrny od doby první republiky až po rok 1949. Byly tam i rukou psané seznamy zaměstnanců, kteří byli obviněni za prohřešky proti národní cti, soupis uvádí případy, kde byl vydán návrh na zastavení. Dále případy, které vyšetřuje SNB⁴³ a konečně ty, které by se měly k šetření postoupit. Seznamy, korespondence s ústředím i s místními správními orgány se dostaly do archivu spolu se složkami zaměstnanců továrny. Další materiály jsem dohledala podle uvedených čísel jednacích v SOA Písek.

Zmíněné seznamy byly poznámky a podklady pro odpověď na úřední dotaz z ředitelství tabákové režie. Dopis ze dne 29. 3. 1946 s označením DŮVĚRNÉ, popisuje dosavadní postup retribuice. V květnu 1945 byla ustanovena očistná komise při závodní radě (OK ZR) zdejší továrny. Vyzvala zaměstnance továrny, aby v určeném termínu podali udání. Obviněno bylo 29 osob.⁴⁴ Komise se řídila

³⁹ SOA Praha, fond Tabákové režie, karton 6, 50let závodu, Dopis ústřednímu ředitelství tabákové režie ze dne 27. 2. 1946, č. ú.ř.: 13.774/46.

⁴⁰ MNV = Místní národní výbor

⁴¹ SOA Praha, fond Tabákové režie, karton 6, 50let závodu, Dopis ústřednímu ředitelství tabákové režie ze dne 27. 2. 1946, č. ú.ř.: 13.774/46. U všech citací v této studii jsem zachovala původní prapopis, takže text neodpovídá současnému úzu.

⁴² ADĚE, Antonín. *Úvod do kroniky závodu Elektropřístroj Písek, I. Část Továrna na tabák 1897-1951*. podnikový archiv Schneider Electric, a. s., s. 57-59.

⁴³ SNB = sbor národní bezpečnosti, dnes policie

⁴⁴ Toto číslo přebírám z archivních materiálů, ale nemusí být konečné. Nepracovala jsem s celým

směrnicemi, jež byly uvedeny ve věstníku pro závodní rady. Dva úředníky očištná komise suspendovala, ti se sami odvolali ke Krajské odborové radě v Klatovech (KOR). Za přítomnosti zástupců okresní odborové rady byla osmi dělnicím, které byly udány pro styk s německými vojáky, udělena důtka s výzvou na zaplacení pokuty ve prospěch dobročinných účtů. KOR rozhodl ve třech případech postoupených OK ZR továrny. Závodní rada ovšem nebyla s výsledkem očištného soudu spokojena a chtěla podat protest. Mezi tím vyšel dekret prezidenta republiky č. 105/1945 o očištných komisích a přezkoumání činnosti veřejných zaměstnanců. Na základě § 15 si správa továrny vyžádala od závodní rady předání všech spisů. Po jejich prostudování se zjistilo, že byli vyslechnuti jen svědci a žalovaní, ale vyslechnuti nebyli svědci obhajoby obviněného. Správa továrny považovala celou očištnou akci za jednostrannou, prováděnou se zaujatostí proti obviněným osobám. Nakonec bylo rozhodnuto předat všechna udání k nestrannému posouzení, tedy TNK při ONV v Písku. Soubor případů vztahující se k malému dekretu se týká 13 žen (dělnic) a 16 mužů (dělníků a úředníků). Výsledky přezkoumání: 21× osvobozen, 2× řízení zastaveno, 3× odsouzen. Jedna odsouzená byla amnestována, další odsouzený osvobozen Zemským národním výborem (ZNV), takže trest si odpykala pouze jedna osoba. Řádným soudům po skončení retribuice byly předány dva případy, oba skončily zproštěním obžaloby.

Činnost TNK při ONV v Písku, není zatím zpracována. Pro potřeby této studie uvádím výsledky činnosti TNK v Benešově u Prahy⁴⁵. Tato komise evidovala 682 obvinění v 531 kauzách⁴⁶. Celkem za dobu své působnosti projednala 427 případů, verdiktem „osvobozen“ jich skončilo 344, „odsouzen“ 83⁴⁷. Z odsuzujících rozsudků: 19 osob bylo potrestáno vězením, pokutou, pokáráním; 27 osob pokutou a pokáráním; 7 osob vězením a pokáráním, 3 osoby vězením a pokutou; 7 osob vězením, 10 osob pokutou, 10 osob pokáráním⁴⁸. I když není možné na základě těchto výsledků dělat závěry, pouze vzhledem k počtu „osvobozených“ a „odsouzených“, hodnotím průběh očišty v písecké tabačce jako mírný.

---

fondem (SOA Písek, fond ONV Písek, Malý dekret) seznámila jsem se pouze s kauzami, ke kterým jsem měla číslo jedací.

⁴⁵ KMOCH, Pavel. *Provinění proti národní cti*. Praha: 2015.

⁴⁶ Rozdílný počet obvinění/počet obviněných je proto, že někteří čelili více obviněním najednou. Seznam viz příloha č. 25, KMOCH, Pavel. *Provinění proti národní cti*. Praha: 2015, s. 294. a s. 553. (příloha)

⁴⁷ Tabulka 6: Číselné vyjádření počtů odsuzujících a osvobozujících nálezů u TNK v Benešově, KMOCH, Pavel. *Provinění proti národní cti*. Praha: 2015, s. 308.

⁴⁸ Tabulka 4: Číselné vyjádření druhů odsuzujících nálezů u TNK v Benešově, KMOCH, Pavel. *Provinění proti národní cti*. Praha: 2015, s. 302.

Provinění

Případy očisty jsou klasifikovány dle § 1, odst. 1, což je přímo natištěno na cyklostylovaném formuláři, který TNK při ONV v Písku používala. Provinění bylo dále specifikováno například „stýkal se s Němci v rozsahu převyšujícím meze nezbytné nutnosti“⁴⁹ nebo „člen spolku pro spolupráci s Němci.“⁵⁰ Spis obvykle začíná úředním záznamem, kde je případ shrnut. Druhým předtištěným formulářem byl zápis z neveřejného sezení, kde je uvedeno složení komise. V některých případech je uveden i zapisovatel. Dále jsou ve spise (ne vždy) udání, svědecké výpovědi, doručenky, průvodní dopisy i jiná korespondence. Spisy nejsou kompletní, trestní nález je pouze v minimu spisů, ale dochovala se usnesení psaná někdy rukou nebo ve strojovém přepisu. Vše je propojeno spisovou značkou se zkratkou BK (bezpečnostní komise).

Nyní si přiblížíme provinění popisovaná směrnicí. Přihlášení se k německé národnosti nebylo v našem vzorku řešeno ani jednou, což ale neznamená, že k němu nedocházelo. Obecně o lidech, kteří se přihlásili k Němcům, nebo měli takové v rodině, se vědělo. Lidé si před nimi dávali pozor na to, co říkají. V továrně to bylo známo o řediteli Aloisovi M., ten samý měsíc, kdy se k Němcům přihlásil, se na továrním plotě objevil plakát: „Veřejný pranýř. [Alois M.], 58 roků starý, přeběhl k Němcům a zradil svého boha, vlast a národ. Je přednostou této továrny. Upozorňujeme!“⁵¹

Obvinění z členství ve fašistických organizacích⁵² se týkalo 12 osob. V 11 případech šlo o Český svaz pro spolupráci s Němci (ČSSN), což byla organizace založená prezidentem Háchou v roce 1939 s cílem zlepšit vztahy mezi oběma národy. Některé členské skupiny organizovaly kroužky německé konverzace, návštěvy koncertů či popularizační přednášky, jako celek organizace nezajímala ani Čechy, ani nacisty. V září 1942 se dostala organizace do ztráty a vedení činnost ukončilo. TNK všechny případy ukončila zastavením řízení, pouhé členství „bez funkce s politickým vlivem není provinění proti národní cti.“⁵³ V jednom případě se jednalo o účelový vstup do Vlajky. Tato organizace vznikla již ve 30. letech 20. století jako politický klub, později inklinovala k fašismu italského typu. Za protektorátu se z Vlajky stala kolaborantská organizace, rozpuštěna byla v r. 1943.

Propagace nacismu v našem vzorku zmíněna je, její dokazování však nebylo jednoduché. Kamnář Vladimír D. byl objednan na renovaci závodní kuchyně v r. 1944. „(...) všiml jsem si dobře, že tajemník [H.] nosí na klopě odznak

⁴⁹ SOA Písek, fond ONV Písek, Malý dekret (D-7), kart. 4 sign. BK 200/46

⁵⁰ SOA Písek, fond ONV Písek, Malý dekret (D-7), kart. 7, sign. BK 474/46

⁵¹ SOA Třeboň, fond MLS Písek, LS 260/46, Fotografie letáku

⁵² SOA Praha, fond Tabákové režie, karton 9, Kolaborace – šetření zaměstnanců, Seznam organizací

⁵³ SOA Písek, fond ONV Písek, Malý dekret (D-7), kart. 7, sign. BK 474/46

s hákovým křížem.“⁵⁴ Další svědectví se ale získat nepodařilo a obviněný byl v tomto bodu zproštěn obžaloby. Také v případě adjunkta Karla Č. se nepodařilo získat dostatek svědectví a TNK se usnesla, že „zdravení Němců árijským pozdravem nebylo dokázáno.“⁵⁵ I dělnice Marie Š. byla obviněna, že „podporovala nacismus a nadávala Čechům (odst. 10 c, h, ch, směrnice).“⁵⁶ V trestním nálezu z května 1947 je usvědčena pouze z podpory nacizmu (odst. 10 lit. c směrnice).

Další provinění popsaná ve směrnici se objevují spíše v udáních, na jejichž základě začala ZR případy řešit. Pro příklad uvádím seznam provinění⁵⁷ adjunkta Karla Č.: protěžoval některé dělnice a dělníky, jiné úmyslně poškozoval; vyhrožoval dělníkům vyhazovem z továrny i nasazením v Říši,

- požíval všestranných výhod Němců Alois, M.A. Zdenka H.,
- požíval důvěry organizace Vlajka,
- donášel německým představeným,
- stýkal se často s Němci mimo službu, byl účastníkem jejich večírků a měl známost s vedoucími nacisty v Písku,
- byl protěžován Němci, v důsledku toho nebyl totálně nasazen na úkor starších kolegů,
- znal se s úředníky gestapa a byl v jejich společnosti ve vinárně.

Byl charakterizován jako „člověk nepřímého charakteru“⁵⁸, přesto mu v únoru následujícího roku vydala závodní rada dobrý posudek.

Časté byly stížnosti kvůli různým formám šikany. Šlo o nadměrný tlak na podřízené provázený nadávkami, vyhrožování gestapem, nadřizováním oblíbeným, platové postihy apod. Takových úředníků bylo v továrně několik a svědectví o jejich chování bylo mnoho. Dokázat „zneužití postavení“, ale nebylo jednoduché. Uvedeme si dva případy dokládající rozdílné vnímání pracovního tempa. Tajemníka Miloslava K. udali, že byl hrubý vůči zaměstnancům. „Při skládání prken v roce 1940 přišel p. [Miloslav K.] k nám a rozčilovalo jej, že prý jsme málo udělali (...) když prý nebudem dělat, že nás vyhodí za vrata, ptáme se právem, byla snad továrna jeho, že nás chtěl vyhazovat.“⁵⁹ Tajemník M. K. se hájil, že dělníci skládali prkna tak pomalu, až si toho všiml ředitel. Když je šel na jeho popud

⁵⁴ SOA Písek, fond ONV Písek, Malý dekret (D-7), kart. 30, sign. TK 326/48

⁵⁵ SOA Písek, fond ONV Písek, Malý dekret (D-7), kart. 19, sign. RK 140/48

⁵⁶ SOA Písek, fond ONV Písek, Malý dekret (D-7), kart. 9, sign. BK 573/46

⁵⁷ SOA Písek, fond ONV Písek, Malý dekret (D-7), kart. 19, sign. RK 140/48

⁵⁸ SOA Písek, fond ONV Písek, Malý dekret (D-7), kart. 19, sign. RK 140/48

⁵⁹ SOA Písek, fond ONV Písek, Malý dekret (D-7), kart. 7, sign. BK 473/46

popohnat, pracovali dál stále stejným tempem. Teprve pak se Miloslav K. rozzlobil a řekl, že kdyby takto pracovali u soukromé firmy, vyhodili by je za vrata. Dílovedoucí R. dohlížel na dělníky na dvoře i v prodeji a vypovídá: „(...) pracovalo se velmi pomalu, o jakémkoliv honění lidí nelze vůbec mluvit. (...) nutil jsem je do práce jenom v nejkrajnějším případě, když jsem je u práce nenalezl někdy i celé hodiny. Jako příklad uvádím převážení mouru, kterážto práce trvala asi 6 týdnů, ačkoli při normálním tempu by mohla trvat sotva týden.“⁶⁰ Dlouhodobou šikanu zažily ženy vězňených zaměstnanců tabákové továrny v Táboře. Tajemník Karel H. některým při vyplácení gáže nadával a byl tak hrubý, že ze strachu začaly chodit pro peníze společně. Po válce proti němu vypovídalo 22 lidí z tábořské a písecké továrny. Příklad jeho „zlomyslného“ jednání popsal ředitel Zdenko H.: „Bez mého souhlasu dával tajemník [Karel H.] jako ekonom vyšší rozkazy než já sám. Například nařídil lidem, kteří měli mést chodníky, aby už ve 4 ráno byly chodníky zamety a posypány. Sám jsem se toho všiml a nařídil, že tato práce trvá tři čtvrtě hodiny a bude se vykonávat od 6 do 7 hod, než lidi půjdou do práce.“⁶¹

Nejvíce provinění se zabývá „společenským stykem s Němci v rozsahu přesahujícím míru nezbytné nutnosti.“⁶² V případě žen jde převážně o styky milostné, o kontakty s německými vojáky i Němci obecně. Šlo o mladá děvčata⁶³, která se chtěla i v době války bavit. Chodily tancovat do restaurace Náš domov, Šumava, ke Zlatému kolu apod. Většina děvčat vše popřela, či připouští, že se chodily bavit, ale „ve vší slušnosti“. Ostatně nešlo zcela odmítat pozornost německých vojáků. Všech ženských obvinění se týká míra intimity vztahu. V odůvodnění TNK psala: „nebyl zjištěn intimní styk s Němci“⁶⁴, „nebyl dokázán styk s Němci přesahující meze nezbytné nutnosti.“⁶⁵ U jediné, pro tento čin odsouzené, komise uvedla „styk s Němci v rozsahu převyšujícím meze nezbytné nutnosti a má s Němcem nemanželské dítě.“⁶⁶ Závodní rada udělila těmto dělnicím důtku, napomenutí a měly zaplatit dobrovolnou pokutu ve prospěch obětí nacizmu. TNK případy projednala znovu, ale většinou vyhověla závodní radě a řízení zastavila.

Společenský styk se týkal i mužů, zvláště úředníků, kteří byli v každodenním styku s představenými. Těmi byli za války pouze osoby německé národnosti. Vyhnout se kontaktu s nadřazeným mimo pracovní dobu není na malém městě jednoduché. Náhodné setkání v kavárně či restauraci nelze nikdy vyloučit.

⁶⁰ SOA Písek, fond ONV Písek, Malý dekret (D-7), kart. 8, sign. BK 476/46

⁶¹ SOA Písek, fond ONV Písek, Malý dekret (D-7), kart. 8, sign. TK 326/48

⁶² SOA Písek, fond ONV Písek, Malý dekret (D-7), kart. 8, sign. BK 484/46

⁶³ U 9 z těchto případů chybí osobní data, vyšetřovací komise při závodní radě zapisovala do protokolu jen jména.

⁶⁴ SOA Písek, fond ONV Písek, Malý dekret (D-7), kart. 8, sign. BK 487/46

⁶⁵ SOA Písek, fond ONV Písek, Malý dekret (D-7), kart. 9, sign. BK 574/46

⁶⁶ SOA Písek, fond ONV Písek, Malý dekret (D-7), kart. 9, sign. BK 572/46

Někteří úředníci bydleli ve služebních bytech přímo v továrně, kde k bydlení sloužila jedna vila, ve které byl ředitelský byt. Například, když se ředitelem stal v roce 1943 Zdenko H., svolal si všechny úředníky a nabídl jim seznamovací večírek. To bylo zamítnuto, ale navrhlo se uspořádání výletu. Ředitel s tím souhlasil a rozhodl o uspořádání večírku jen pro úředníky bydlící v továrně. Konal se na silvestra v bytě ředitele⁶⁷. Komise se zajímala také o návštěvy vinárny či kavárny. Každý se bránil, jak mohl, většinou šlo o „jen jednou“. Uvádím výpověď „Němce“ Aloise M., bývalého ředitele: „Tvrzení [Karla Č.], že byl v mé přítomnosti zatčen a odveden do vinárny, kde jsem měl být já, V.⁶⁸ a člen gestapa a kde musel koupit láhev vína, není pravdou, ale je pravdou, že p. [Karel Č.] byl pozván V. a členem gestapa do vinárny, kam s nima šel.“⁶⁹ Ze styků s Němci v hospodářství za účelem dosažení nadprůměrného obohacení a z podporování okupantů se musel zodpovídat i tajemník Karel S. a adjunkt Mojmír H., kteří zastávali pozici vedoucího kuchyně.

Vybrané případy

Dělnice **Jaroslava V.** byla obviněna, že se do továrny dostala protekcí. Udání pochází od spoludělnice Emílie K. Ta vypovídá, že asi do roku 1941 byla kadeřnicí u firmy Kožíšek. V té době se začalo povídat, že všechny kadeřnice budou přerazeny na jinou práci, či totálně nasazeny, a proto si začala hledat práci tam, kde toto riziko nehrozilo. Rozhodla se pro práci v tabákové továrně. Žádala o přijetí prostřednictvím pobočky válečných poškozců, kde byla členkou její matka. Přímmluva od vedoucího pobočky nebyla účinná, proto hledala kadeřnice další cestu. Šla až k radnímu S., který se znal s ředitelem továrny Aloisem M. Ten pomoc přislíbil a zároveň jí řekl, ať dá vědět i Jaroslavě V., která bude přijata do továrny spolu s ní. „V tomto zaměstnání hledala jsem záchranu před Říší, případně před nasazením do zaměstnání ve válečném průmyslu, a proto ke své záchraně použila jsem i vlivu příslušníka německého národa“⁷⁰ vysvětluje Emílie K. Její stíhání zmíněno není. Jaroslava V. přímmluvu nesháněla, vše zařídila její matka. Ta u rodiny radního vypomáhala při šití a zmínila se, že dcera má podanou žádost do tabákové továrny. O jejich proněmecké orientaci netušila. TNK kauzu zastavila.⁷¹

Zcela jiného rázu bylo udání bývalé přejímačky, 61leté důchodkyně **Marie Š.** Ta byla obviněna, že v době okupace sympatizovala s Němci. Doloženo je to svědectvím ze dne, kdy začala okupace Čech a Moravy. Je 15. 3. 1939 a dělnice pozorují okny dílny, jak vjíždí němečtí vojáci do brány. Byly rozrušené a některé

⁶⁷ SOA Písek, fond ONV Písek, Malý dekret (D-7), kart. 19, sign. RK 140/48

⁶⁸ Činovník NSDAP a osoba, se kterou byl Alois M. v přátelském styku.

⁶⁹ SOA Písek, fond ONV Písek, Malý dekret (D-7), kart. 19, sign. RK 140/48

⁷⁰ SOA Písek, fond ONV Písek, Malý dekret (D-7), kart. 4, sign. BK 194/46

⁷¹ SOA Písek, fond ONV Písek, Malý dekret (D-7), kart. 4, sign. BK 194/46

plakaly. Marie Š. neprojevila žádné rozechvění, naopak byla příchodem okupantů nadšená: „Teď se budeme mít dobře!“

Dělnice přejímače oponovaly, Žofie Š. řekla „Teď teprve uvidíme, jak se budeme mít!“

Marie Š.: „Neříkejte to, koho chleba jíš, toho píseň zpívej.“

Dělnice: „Čí chleba jedlas před příchodem Němců!?“

Marie Š. opakovala: „koho chleba jíš, toho píseň zpívej.“⁷²

Bylo svědecky doloženo, že obviněná nadávala na prezidenta Beneše, ale i spolupracovnícím do „českých sviní“. Také sledovala postup wehrmachtu, první vyvěšovala prapory či chodila s rodinou do německých hospod. TNK ve svém nálezu z května 1947 uznala penzistku vinnou z podpory nacizmu (odst. 10 lit. c) a byla odsouzena k veřejnému pokárání a pokutě 1 000 Kčs. Pokud by nezaplatila, půjde do vězení na dobu 14 dnů a stejnou dobu měl být nález uveřejněn na tabuli města Písku. Obviněná vinu od začátku popírala, jednotlivá svědectví odmítala jako účelové a také se proti trestnímu nálezu odvolala. V květnu 1948 trestní odvolací komise Zemského národního výboru (TOK ZNV) v Praze odvolání zamítla a trestní nález uznala v plném rozsahu. Nakonec byl trest dle vládního usnesení ze dne 18. 6. 1948 amnestován⁷³.

„Přístup dobrovolný, ale vynucený německým představeným [Aloisem M.]“⁷⁴ píše se v úředním záznamu o obvinění z **členství v ČSSN**. Úředníci uvedli, že vstup byl jen formální, nechodili na schůze, neplatili zápisné. Vyšetřující komise ZR zahájila řízení již v červnu 1945, pro „nicotnost“ je však zastavila. Nyní si popíšeme začátek kauzy. Bývalý ředitel Alois M. se v roce 1941 přihlásil k německé příslušnosti a stal se Němcem. V továrně pak začal vyvíjet činnost pro Říši.⁷⁵ Zprvu agitoval pro členství v NSDAP, to úspěch nemělo. Když se začátkem roku 1942 v Písku objevily prospekty organizace ČSSN ředitel nemeškal. Zavolal si podřízené úředníky a nabádal je ke vstupu do organizace. Ti se bránili, že německy neumí, tak nemohou spolupracovat, ale na to Alois M. nebral ohled. Nakonec zajistil přihlášky sám a vyzval své podřízené, aby si je u něho vyzvedli. Když ani pak nereagovali, svolal další schůzku, kde vyhrožoval, že kdo se nepřihlásí, bude považován „za politicky nespolehlivého a suspendován“⁷⁶. To bylo spojeno se skrytou výhrůžkou: „že dobře ví, jací jsme ptáci, a co se tu dělá, že to

⁷² SOA Písek, fond ONV Písek, Malý dekret (D-7), kart. 9, sign. BK 573/46

⁷³ SOA Písek, fond ONV Písek, Malý dekret (D-7), kart. 9, sign. BK 573/46

⁷⁴ SOA Písek, fond ONV Písek, Malý dekret (D-7), kart. 7, sign. BK 475/46

⁷⁵ Podporoval například vznik Hitlerjugend. Tuto organizaci v továrně založilo 7 děvčat.

⁷⁶ SOA Písek, fond ONV Písek, Malý dekret (D-7), kart. 7, sign. BK 473/46

nebude trpět, abychom si to dobře rozmyslili.“⁷⁷ Problém s Aloisem M. byl ten, že než se přihlásil k Němcům a stal ředitelem, chodil někdy, jako ostatní úředníci, do účtárny, kde se „vedly řeči“. „(...) věděl, že posloucháme cizí rozhlas – ba i časopis „Boj“ někdy jsme mu dali čísti.“⁷⁸ Ředitel je měl lidově řečeno „v hrsti“ a mohl je kdykoliv udat. Po poradě se úředníci rozhodli, že vstoupí kolektivně a budou vstup sabotovat nepřesnými údaji, chybami a průtahy. V organizaci nebudou aktivní, nebudou platit příspěvky ani chodit na schůze a vyvíjet činnost. Ovšem na schůze došlo. Adjunkti Josef N. a Karel Č. dostali pozvánku, s poznámkou „účast nutná“. Zúčastnili se třech schůzí, na poslední se jednalo o likvidaci spolku. TNK řízení zastavila, „neboť nebyla shledána skutková povaha, byl pouze členem řečeného spolku a pouhé členství není provinění proti národní cti.“⁷⁹

Dělník Otakar K. byl na příkaz ONV Horažďovice 3. 7. 1945 zatčen. Ve vazbě byl celé léto, přesně 65 dní, než ho pustili. Zadržen byl pro **členství v organizaci Vlajka**. U župního vedoucího Ch. z Žichovic byla nalezena jeho členská legitimace. Obviněný nezapíral: „učinil jsem tak proto, abych tak pomohl matce k odběru režijního uhlí od dráhy.“⁸⁰ Paní K., dělníkova matka, měla přidělenou trafikou na peróně stanice Horažďovice-Babiny. Tam trávila kvůli zákazníkům celý den a v zimě si topila režijním uhlím. Za protektorátu, ale bylo zakázáno topit v čítárnách, kioskách a podobných prostorách. Přednosta stanice ji na to upozornil a pak to ohlásil. Na dobu jednoho roku jí byl přiděl uhlí odebrán, a ještě musela zaplatit pokutu 1200 Kčs. Bohužel po zastavení přidělu od dráhy, nedostala nic ani od obce, což bylo pro postiženou velmi závažné a na životě ohrožující. Župní vedoucí slíbil pomoc výměnou za vstup do Vlajky. V květnu 1941 podal přihlášku, složil hotově členský příspěvek 300 Kčs a 10 viržinek. Odvolání jeho matky bylo zamítnuto, a tak z organizace vystoupil. Legitimaci vrátil doporučeným dopisem s vysvětlením, proč vystupuje. U vedoucího Ch., který se v květnových dnech zabil, také byla nalezena, a tak došlo na jeho zatčení. Byl členem rok, na schůze nechodil, funkci neměl a žádnou fašistickou ideu nepodporoval ani nerozšiřoval. Veřejný žalobce vyšetřování dle velkého dekretu v září odložil, ale později se zahájilo šetření podle malého dekretu.

Ze spisu se dozvídáme, že mu v továrně za války někteří nevěřili. Nešlo o nic konkrétního „(...) tenkrát proslechlo se mezi zaměstnanci továrními, že několik mužů mezi těmito nově přijatými dělníky jsou členové Vlajky, z nichž jeden měl býti [Otakar K.]. Mnoho se tenkrát povídalo a mnohému se také nevěřilo, ale přesto již nebyla mezi českými zaměstnanci k němu ta důvěra, jako k ostatním.“⁸¹

⁷⁷ SOA Písek, fond ONV Písek, Malý dekret (D-7), kart. 7, sign. BK 473/46

⁷⁸ SOA Písek, fond ONV Písek, Malý dekret (D-7), kart. 7, sign. BK 473/46

⁷⁹ SOA Písek, fond ONV Písek, Malý dekret (D-7), kart.7, sign. BK 475/46

⁸⁰ SOA Písek, fond ONV Písek, Malý dekret (D-7), kart. 13, sign. BK 890/46

⁸¹ SOA Písek, fond ONV Písek, Malý dekret (D-7), kart. 13, sign. BK 890/46, Zpráva továrny na

Když se v r. 1942 našla ve skladu surovin na půdě továrny bedna s ukrytými obrazy prezidentů Beneše, Masaryka a busta TGM, dělníci, mezi kterými byl i Otakar K., bednu otevřeli. Dílvedoucí měl obavy z udání, a tak místo znovu ukrytí bedny, raději vše hlásil představenému. Ten to ohlásil místnímu policejnímu komisaři W. Příklad se „ututlal“, ale došlo ke zničení obrazů, což bylo Otakarovi K. kladeno za vinu.⁸² Ten se hájil, že byl za okupace národně spolehlivý. V roce 1942 s kolegou Adolfem Z. našli v lednici ukrytý revolver. Byl uschován v bedničce od doutníků spolu se 100 náboji. Aniž by věděli, komu patří, nikomu nic nehlásili a utajili to.⁸³ TNK rozhodla odsoudit obviněného k veřejnému pokárání a pokutě 1000 Kčs. S vězněním během léta se vypořádali takto: „Do náhradního trestu na svobodě se započítává doba 2 měsíců a 1 dnů, po kterou jste byl zajištěn, takže náhradní trest vazby jest odpykán. Trestní nález se uveřejní na obecní tabuli města Písku.“⁸⁴ Proti trestnímu nálezu z listopadu 1946 se dělník odvolal. Jak popisuje ve své obhajobě: „(...) českým lidem jsem neškodil /neudával/. O tom svědčí to, že na mne nebylo po revoluci z řad mých spoludělníků žádné udání učiněno.“⁸⁵

Následně po rozsudku se případem začala zabývat Očistná komise (OK) pro veřejné zaměstnance při ONV Písek senát II. Spis OK 309/47⁸⁶ obsahuje přezkoumání případu a rozhodnutí komise z března roku 1947. Ta v jeho jednání viděla hmotný prospěch, protože jeho matka „nebyla životně ohrožena na existenci“⁸⁷ a odsoudila ho jako veřejného zaměstnance za služební přečin podle § 2, odst. 1, odst. 2 litera b, dekretu č. 105 o očistných komisích. Otakar K., který v té době čekal se svou ženou rodinu, měl být přeložen do jiného závodu a jako zostření trestu mu zarazili mzdový postup na jeden rok. Proti rozhodnutí z dubna 1947 se dělník neodvolal a stalo se právoplatným. Objemný spis končí rozhodnutím Trestní odvolací komise (TOK) při ZNV v Praze. Ta uznala odvolání a trestní nález (BK 890/46) pro nezákonnost zrušila v srpnu 1947⁸⁸.

Poslední případ se zabývá očistou úředníka, který se za protektorátu nechoval jako „vzorný“ Čech. Podobné chování vykazovalo několik osob úřednického stavu, ale vzhledem k rozsahu studie jsem vybrala tento jako „reprezentativní“.

---

tabák z 29. 10. 1946

⁸² Obrazy a bystu ukryla Marie V. předsedkyně závodního výboru. Ta byla zatčena v souvislosti se zpíváním, protože nezakročila proti zpívání vlasteneckých písní. SOA Třeboň, fond MLS Písek, LS 260/46, výslech V. V.

⁸³ Ze svědectví Adolfa Z. vyplývá, že revolver patřil pplk. K. SOA Praha, fond Tabákové režie, karton 9, Kolaborace – šetření zaměstnanců, O. K.

⁸⁴ SOA Písek, fond ONV Písek, Malý dekret (D-7), kart. 13, sign. BK 890/46

⁸⁵ SOA Písek, fond ONV Písek, Malý dekret (D-7), kart. 13, sign. BK 890/46

⁸⁶ Tento spis je součástí spisu BK 890/46

⁸⁷ SOA Písek, fond ONV Písek, Malý dekret (D-7), kart. 13, sign. BK 890/46

⁸⁸ SOA Písek, fond ONV Písek, Malý dekret (D-7), kart. 13, sign. BK 890/46

Jde o komerčního **adjunkta Karla Č.** 23 svědků vypovědělo, že během války protěžoval některé dělnice a dělníky na úkor ostatních. Dělníkům vyhrožoval vyhazovem z továrny i nucenou prací v říši, donášel oběma protektorátním ředitelům, vyhýbal se totálnímu nasazení na úkor svých starších kolegů a stýkal se s Němci mimo službu. Byl také častým účastníkem večírků německých nadřízených, postupně se seznámil s důležitými píseckými Němci a s úředníky gestapa byl dokonce ve vinárně. Neopomněl se tím pochlubit kolegovi: „Byl jsem včera s [Aloisem M.] a dvěma gestapáky ve vinárně. Když už jim oči pěkně svítily, vyzval jeden z nich druhého, aby vstal, že mají ještě zavřítí toho chlapa ve Vráži. Na to se [Karel Č.] upřímně rozesmál, jako kdyby vyprávěl vtipnou příhodu.“⁸⁹ Neznáme jeho dřívější život, ale mezi lety 1939 - 1940 sloužil v tabákové továrně v Hodoníně. V době přeložení do Písku mu bylo 33 let. Měl manželku a dvě děti, žádal tedy o přidělení bytu v domech tabákové režie. Dostal ho, ale z neznámých důvodů dal přednost bytu v továrně. Ten nebyl volný, z toho byl narychlo vystěhován dílovedoucí B. Pro nedostatek bytů byl donucen přestěhovat se do zdravotně závadného prostoru. Karel Č. si následně byt předělával od základu. Nechal si vybudovat i zahradu, tím zaměstnal na několik dní celé osazenstvo skladu. S tajemníkem Aloisem M. měl přátelské styky, které udržoval i po tom co se přihlásil k německé národnosti a stal ředitelem. Díky němu se seznámil s vlivnými Němci z města a získal i telefonní číslo na NSDAP, které si extra vyznačil v telefonním seznamu. Po nastoupení nového ředitele se spřátelil i s ním, obě rodiny spolu chodily pravidelně do biografu. Zdenko H. vypověděl, že adjunkt nebyl totálně nasazen při zrušení továrny, protože měl na starost technické práce a obstarával materiál pro přestavbu nových záchodů. Také byl pozadu s vyúčtováním hotových prací z minulosti, k tomu bývalý tajemník H. uvádí: „Kde jest vyúčtování chlívků postavených v r. 1944 pro I. představeného a pro p. [Karla Č.]!? Stavitel nemá peníze dodnes.“⁹⁰ Když byl adjunkt vedoucím oddělení „jemné kuřlavé“, jeden svědek vypověděl, že pokud přišla německá návštěva, zdravil zdviženou pravicí. Více svědků to ale nepotvrdilo, tedy byl tohoto obvinění zproštěn.

V době revoluce byl už 5. 5. 1945 mobilizován, v továrně tedy nebyl v kritické době přítomen, což pak uváděl na svou obhajobu. Již v květnových dnech výbor zaměstnanců továrny navrhl zbavit ho volebního práva do závodní rady. „[Karel Č.] se po dobu okupace nechoval tak, jak se na řádného Čecha patřilo. Byl to ramenář a pletichář a jeho přísluhování nacistům musí každý dosvědčit.“⁹¹ Na návrh závodní rady byl od prvního srpna suspendován⁹² a začátkem

⁸⁹ SOA Písek, fond ONV Písek, Malý dekret (D-7), kart. 19, sign. RK 140/48

⁹⁰ SOA Písek, fond ONV Písek, Malý dekret (D-7), kart. 19, sign. RK 140/48

⁹¹ SOA Písek, fond ONV Písek, Malý dekret (D-7), kart. 19, sign. RK 140/48

⁹² Během suspenze byl zaměstnanci plat snížen na polovinu po celou dobu řízení.

září vyšetřovací komise ZR sepsala sedm obvinění zmíněné v předchozí kapitole. Karel Č. byl demobilizován koncem srpna. Následně uvádí, že je bez zaměstnání, ale studuje technickou školu v Brně. Zdůrazňuje svou tíživou situaci, kdy kvůli suspenzi dostává plat 993 K, z kterého živí manželku a děti. „Mimo to jsem absolvent techniky a hodlám studia dokončiti složením zkoušek, pro domnělou státní nespolehlivost nemohu však ke zkouškám přistoupiti.“⁹³ V přílohách 1-7, které se ve spisu nezachovaly, dokládá své skutečné chování během okupace. ZR případ postoupila k rozhodnutí čestnému soudu KOR v Klatovech. Ze zápisu o veřejném soudním jednání datovaném k poslednímu říjnu víme, že přítomny byly obě strany. Člen soudu seznámil senát s jejich stanovisky. ZR navrhla, aby byl adjunkt přeložen do jiného podniku ČSTR. Obviněný s návrhem souhlasil a obě strany prohlásily, že tím je záležitost uzavřena. Případ následující rok posoudila i TNK v Písku, která po prostudování spisů z tabákové továrny a z vojenského útvaru OBZ rozhodla, že „obvinění se jevílo neudržitelné“⁹⁴, a řízení zastavila. Adjunkt Karel Č. byl v květnu 1946 přeložen do tabákové továrny v Novém Jičíně. V rámci obnovení retribuice v r. 1948 se revizní komise, po prostudování spisů i tajných materiálů vojenské správy, usnesla revizi řízení nezahajovat⁹⁵.

Proč byly zvoleny tyto případy? Obvykle se v souvislosti s ženami řeší tzv. „horizontální kolaborace“, ale právě proto jsem vybrala kauzy typově odlišné. Kadeřnice Emílie K., která podala udání, byla v hledání protekce aktivnější než obviněná a svou motivaci nám podrobně popsala. O jejím obvinění ve spisech zmínka není. Považuji tedy toto jednání za způsob prevence. Případ protekce byl v souboru případů z tabáčky posuzován 2×, v obou případech došlo k zastavení stíhání. V případě přejímačky Marie Š. vidíme snahu přizpůsobit se novým poměrům, být zadobře s Němci. Její chování na pracovišti bylo plné zášti vůči Čechům, vůči bývalým elitám. Její vina byla prokázána, přesto ji popírala. V této kauze bylo pravděpodobně rozhodující, že paní byla v důchodu. TNK měly na proces očisty omezený čas a přednostně řešily aktivní zaměstnance. Důchodci neměli prioritu a jejich kauzy se rozhodovaly později, často až řádnými soudy. Pokud by rozhodnutí padlo v prvních letech po válce, byl by trest tvrdší. V souboru šetřených zaměstnanců bylo v penzi 5 osob.

Zajímavé srovnání nabízí i dva případy členství ve fašistických organizacích. Do ČSSN vstoupili úředníci po nátlaku ředitele - kolaboranta. Většinou se snažili si s režimem nezadat, někteří z nich byli zapojeni v protiněmeckém odboji.⁹⁶

⁹³ SOA Praha, fond Tabákové režie, karton 9, Kolaborace – šetření zaměstnanců, K. Č., Žádost ze dne 15. 10. 1945 adresovaná Vyšetřující komisi ONV v Písku

⁹⁴ SOA Písek, fond ONV Písek, Malý dekret (D-7), kart. 19, sign. RK 140/48

⁹⁵ SOA Písek, fond ONV Písek, Malý dekret (D-7), kart. 19, sign. RK140/48

⁹⁶ Celkem bylo v továrně zatčeno a uvězněno 27 osob – 6 žen a 21 mužů. SOA Praha, fond Tabákové režie, karton č. 6 „50let trvání závodu“.

Po válce se z této skupiny volily nové tovární elity, někteří působili v závodní radě a dva úředníci byli pověřeni i dočasným vedením továrny. Svě členství vnímali jako vynucené okolnostmi, možnost kolaborace odmítali a v tomto smyslu také rozhodla TNK. Naproti tomu Otakar K. vstoupil do Vlajky s úmyslem pomoci členu rodiny. I on na schůze nechodil, v organizaci aktivní nebyl, o členství se nikomu nezmínil, žádný profit z tohoto kroku neměl. Když vstup nepomohl k vyřešení situace, okamžitě vrátil legitimaci a vystoupil. Z důvodu nálezu jeho legitimace nic nezapíral a ke všemu se přiznal. Na obvinění dle velkého dekretu jeho vina nebyla dost velká, ale dle malého dekretu k obvinění došlo. V továrně se za války nic jistého nevědělo, jen neurčité dohady, přesto Otakar K. důvěru přestavených neměl. Po odsouzení TNK, které bylo později zrušeno pro nezákonnost, došlo k dalšímu obvinění očištnou komisí (jejím členem byl dílvedoucí z továrny). Dělník byl „konečně“ potrestán. Členství bylo nepopiratelné v obou popsanych případech, přesto u kauzy úředníků převládá snaha záležitost bagatelizovat a v případě dělníka Otakara K. je patrná snaha potrestat ho za každou cenu.

Poslední případ adjunkta Karla Č. je příkladem přizpůsobivého chování, hledání profitu pro sebe i svou rodinu (zajištění služebního bytu v továrně, stavění chlívků, budování zahrady), snahy být nepostradatelný a důležitý pro své představené (služební cesty do Říše, pro víno apod.). V továrně proti němu svědčilo 23 osob, výpovědi proti jeho osobě se shromažďovaly od převratu. V této kritické době v továrně nebyl a unikl tak první vlně „pomsty“. Jako mnoho jiných i on byl mobilizován od května do srpna 1945. V této době proběhla i v armádě očista, ze které vyšel adjunkt s dobrým výsledkem (tajný spis). V továrně o návrat Karla Č. nestáli, byl suspendován. Odvolal se proti postupu ZR a v říjnu 1945 došlo u čestného soudu KOR k oboustranné dohodě. TNK případ posoudila s negativním výsledkem. Stejně dopadla i revize v r. 1948. Výsledek očisty Karla Č. – přesun do jiné továrny s dobrým posudkem.

Hlavní provinění v souboru případů z tabákové továrny byl styk s Němci, pak politická spolupráce, tj. členství ve fašistických organizacích a spolupráce odborná i hospodářský styk s Němci. Dále se jednalo o propagaci, podporu a obhajování nacizmu, pak o týrání a urážení Čechů, o zneužívání postavení a v neposlední řadě ucházení se o výhody u okupantů. Z 16 mužů bylo 12 úředníků, 1 dílvedoucí, 3 dělníci. 12 úředníků bylo osvobozeno, 2 zproštěni viny, 2× bylo stíhání zastaveno, 1× došlo k odsouzení, to bylo po odvolání zrušeno. U 13 žen výlučně dílenských pracovnic, se jednalo hlavně o společenský styk s Němci, o podporu nacizmu a o protekci u Němců. 11 žen bylo osvobozeno, 2 odsouzené (jedna amnestována). Z toho je možné usuzovat, že očista v továrně proběhla, ale většina osob byla osvobozena. Potrestána „ztrátou cti“ nakonec byla pouze dělnice Marie O., která se opila a po noci strávené s neznámým německým vojákem otěhotněla. Svou vinu nepopírala a odvolání nepodala. Odsouzen ke „ztrátě cti“

byl i dělník Otakar K., v jeho případě vidíme spíše snahu o odsouzení za každou cenu. Třetí odsouzená Marie Š. vinu popírala a její případ skončil amnestií.

Závěr

Národní očista byla povinná pro všechny státní zaměstnance. Tabáková továrna v Písku, jako státní podnik, tento úkol bez odkladu splnila. V první etapě do září 1945 závodní rada přijímala a řešila udání týkající se závadného chování svých zaměstnanců za protektorátu. Shromažďovala výpovědi a svědectví k jednotlivým případům, „lehčí“ případy řešila důtkou, napomenutím a dobrovolnou pokoutou, přesunem na jinou pracovní pozici nebo suspendováním. Ve třech případech ZR postoupila případ k rozhodnutí čestnému soudu KOR v Klatovech. V říjnu 1945 byl uzákoněn malý dekret, postihující případy, které propadly sítím velkého retribučního dekretu. Kauzami se zabývaly trestně nalézací komise při ONV, které již dříve zajišťovaly podklady pro činnost lidových soudů. V tabákové továrně ZR shrnula postup očisty, a pak všechny případy postoupila k přezkoumání TNK při ONV v Písku. Ta jednotlivé případy znovu posoudila a ve většině případů rozhodla o zastavení řízení. Po skončení procesu retribuční byly dva případy souzeny u řádných soudů.

V úvodu jsem si kladla otázku, jaký vliv měl dopad na průběh procesu. V tomto souboru případů je patrná jedna tendence. Vliv na proces očisty mělo to, zda byl zaměstnanec „aktivní“ či „neaktivní“. Při dalším bádání v rámci retribuční by jistě bylo přínosné tuto „hypotézu“ ověřit. V důchodu bylo ve vzorku 5 osob. U dvou došlo k osvobození, protože patřily do skupiny žalované pro členství v ČSSN. Tři osoby byly obviněné, u dvou došlo ke zproštění viny v r. 1948, jedna osoba byla odsouzena, následně amnestována ve stejném roce. Tato provinění byla společensky závažná, pokud by byla souzena v prvních poválečných letech, jejich trest by byl bezpochyby tvrdší. S malým dekretem se oficiálně pojí triáda trestů vězení – pokuta – pokárání. Vězení se nestalo trestem pro žádného z obviněných. Důtka, napomenutí a dobrovolná pokuta ve prospěch obětí nacistu bylo trestem uděleným závodní radou 7 ženám, TNK tyto kauzy zastavila. Veřejné pokárání, tedy zveřejnění nálezu komise na obecní tabuli města po dobu 14 dní, bylo provedeno jen v jediném případě.

Ze vzorku měl podle mého názoru, největší problémy dělník Otakar K. Přestože se po dobu války choval příkladně a nedošla na něho udání od spolupracovníků, našel se nezvratný důkaz jeho viny. Altruisticky motivovaný vstup do fašistické organizace nemohl popřít. Jako jediný obviněný byl celé poválečné léto vězněn, čelil nedůvěře v zaměstnání, po trestním nálezu první komise následovalo další obvinění. Doznání v této době rozhodně nebylo polehčující okolností. V ostatních případech obžalovaní rozporovali svou vinu, která byla společensky

často závažnější. Díky dovolávání se nových svědků v jejich prospěch a odvolání vůči trestním nálezům se jim ve většině případů podařilo trest odvrátit.

Byl tedy tento proces přiměřený? Výsledky podnikové očisty je obtížné porovnávat s činností TNK, protože jde o její „podmnožinu“. Písecká TNK se ve většině postoupených případů připojila ke stanovisku závodní rady. Pro představy o výsledcích trestně nalézací komise, uvádím výsledky TNK v Benešově u Prahy. Osobně hodnotím očistu v tabákové továrně jako velmi mírnou, spíše symbolickou. Zdejší situace byla specifická. Díky zásahu německého ústředí byla, na podzim r. 1944, zrušena, v době revoluce prakticky neexistovala. V areálu továrny byl lazaret, sklady tabáku a pouze cca 30 zaměstnanců. Ostatní byli totálně nasazení nebo posláni do penze. Zaměstnanecký kolektiv továrny tedy neexistoval kontinuálně, ale byl znovuobnoven. Ovšem křivdy a konflikty z války byly mezi lidmi stále a bylo potřeba je řešit. Zaměstnanci, kteří se nechovali „správně“ v době války, byli „potrestáni“, byť v symbolické rovině. „Očištěná“ továrna se mohla plně soustředit na poválečnou obnovu.

Archivní prameny

Státní okresní archiv Písek (SOA Písek), fond ONV Písek, Malý dekret

Státní oblastní archiv Praha (SOA Praha), fond Tabákové režie

Státní oblastní archiv Třeboň (SOA Třeboň), fond MLS Písek

Použité prameny a literatura

ADÉE, Antonín. *Úvod do kroniky závodu Elektropřístroj Písek, I. Část Továrna na tabák 1897-1951*. podnikový archiv Schneider Electric, a. s.

BRANDES, Detlef. *Češi pod německým protektorátem, Okupační politika, kolaborace a odboj 1939-1945*. Prostor: 2000. ISBN 80-7260-028-1.

FROMMER, Benjamin. *Národní očista: retribuce v poválečném Československu*. Academia: 2010. ISBN 978-80-200-1838-0.

JUSTIN, Petr. *Mimořádný lidový soud v Písku 1945-1948*. Jihočeský sborník historický 71, 2002. ISBN 80-86260-18-6.

KMOCH, Pavel. *Provinění proti národní cti*. Praha: 2015. ISBN 978-80-200-2475-6.

KNOTEK, Jaroslav – PIXOVÁ, Jaroslava. *Paměti mlynáře aneb Zrodného Tábora do píseckých mlýnů*. Nakladatelství Blanice: 2016. ISBN 978-80-905501-6-2.

KOURA, Petr. *Druhý život protektorátu Čechy a Morava*. Praha: 2019. ISBN 978-80-7564-041-3.

MACKOVÁ, Marie. *To byla c. k. trafika*. Praha: 2010. ISBN 978-80-7422-019-7.

MACKOVÁ, Marie. *Tabáková továrna v Lanškrouně jako součást státní tabákové režie*. Lanškroun: 2007. ISBN 978-80-239-8914-4.

NĚMEČKOVÁ, Daniela a kol., *Lidová spravedlnost Mimořádné lidové soudy v letech 1945-1948*. Praha: 2017. ISBN 978-80-87284-68-1.

PEJČOCH, Ivan – PLACHÝ, Jan. *Ženy na popravišti*. Cheb, 2016. ISBN 978-80-87567-86-9.

ŠLOUF, Jakub. *Očista průmyslových závodů od kolaborantů a „asociálních živlů“ v roce 1945, Soudobé dějiny 24 (4)*, 2017.

Výrobky československé tabákové režie. Praha: 1938, knihovna Prácheňského muzea v Písku.

Internetové zdroje

Dekret č. 16/1945 Sb., Dekret presidenta republiky o potrestání nacistických zločinců, zrádců a jejich pomahačů a o mimořádných lidových soudech. [online], Dostupné z <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1945-16> [cit. 3. 4. 2024]

Dekret č. 105/1945 Sb., Dekret presidenta republiky o očistných komisích pro přezkoumání činnosti veřejných zaměstnanců. [online], Dostupné z <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1945-105> [cit. 3. 4. 2024]

Dekret č. 137/1945 Sb., Ústavní dekret presidenta republiky o zajištění osob, které byly považovány za státně nespolehlivé, v době revoluční. [online], Dostupné z <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1945-137> [cit. 3. 4. 2024]

Dekret č. 138/1945 Sb., Dekret presidenta republiky o trestání některých provinění proti národní cti. [online], Dostupné z <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1945-138> [cit. 3. 4. 2024]

Zákon č. 33/1948, Zákon, jímž se obnovuje účinnost retribučního dekretu a nařízení o lidovém soudnictví a mění některá jejich ustanovení. [online], Dostupné z <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1948-33> [cit. 3. 4. 2024]

Zákon č. 34/1948, Zákon o revisi trestního řízení v některých případech provinění proti národní cti. [online], Dostupné z <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1948-34> [cit. 3. 4. 2024]

BLAŽEK Lukáš, NĚMEČKOVÁ Daniela, Analýza revize retribuční v roce 1948 s využitím statistických metod, *Moderní dějiny*, ročník 26, 2018, č. 1, Přílohy s. 228, [online], Dostupné z https://cha.fsv.cvut.cz/projekt/vystupy/MD_Bla [cit. 1. 7. 2023]

O autorce

Mgr. Martina Schwubová vystudovala obor Orální historie-Soudobé dějiny na FHS UK, na plný úvazek pracuje ve výrobní sféře, ve volných chvílích se zabývá regionální historií se zaměřením na tovární prostředí. Je členkou České asociace orální historie.

E-mail: martina.schwubova@volny.cz